

Рудюк В. С. – аспірант кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9524-9727>

Диджиталізація в сучасному судочинстві

Мета статті – проаналізувати й виявити особливості «електронного суду» як явища, породженого сучасною інформаційно-цифровою культурою; довести, що судова діяльність і судочинство також не є винятком. **Методологічну основу статті** становить сукупність методологічних підходів і система філософських та загальнонаукових методів. Визначальними є метод діалектики, порівняльний і герменевтичний, а також конструктивізм й антропологізм як методологічні підходи. **Наукова новизна.** У статті проаналізовано зміни у вітчизняному судочинстві, зумовлені поширенням і застосуванням цифрових технологій у всіх сферах суспільного буття. Зазначено, що досягнення у сфері цифрових технологій нині впроваджують у таке явище, як «електронний суд», функціонування якого має поліпшити доступ до правосуддя. У сучасному правозастосуванні також представлено процеси автоматизації та алгоритмізації, застосування яких передбачає використання роботів і штучного інтелекту. **Висновки.** Диджиталізація як феномен сучасності пронизує всі сфери суспільного буття. Оцифрування та цифровізація як предметні форми диджиталізації є елементами третьої та четвертої промислових революцій, «діють» у сфері правозастосування, зокрема в судочинстві.

Ключові слова: правозастосування; правовий текст; диджиталізація; цифровізація; судочинство; електронний суд; промислова революція; алгоритмізація.

Вступ

На сьогодні ще малодослідженим у сфері правознавства є феномен диджиталізації сучасного суспільства, з яким ми стикаємося повсюдно, оскільки це активне використання цифрових технологій у повсякденні. На думку А. Моїсеєвої, диджиталізація є віхою нового антропологічного простору та має чітко виражений процесуальний характер. В умовах сьогодення диджиталізація суспільства презентує послідовні трансформації культурного коду, які об'єднано загальним вектором розвитку, а «експонентний ріст цифрових технологій охоплює й експонентний ріст кількості та якості інтегративних змін в системі комунікації, яка склалася в індустріальну та доіндустріальну епохи. Існування таких технічних засобів, як Інтернет і мобільні пристрої, які дозволяють членам суспільства перебувати в постійній комунікації один з одним, є першою сходинкою диджиталізації та, відповідно, провісником глобальних модифікацій соціальних інститутів і вектора розвитку суспільства загалом» (Moiseeva, 2017).

Мета і завдання дослідження

Мета статті – окреслити ціннісно-світоглядні підвалини виникнення та оформлення диджиталізації як феномену сучасності; висвітлити, як цифрові технології сучасності змінюють уявлення про суд і судочинство, а також формують нову культуру судочинства.

Виклад основного матеріалу

«Диджиталізація» є поняттям на позначення одного з видів цифрової трансформації суспільства та має два основні значення:

1) digitization (оцифрування) – перенесення інформації з фізичних носіїв на цифрові. Це так

зване «оцифрування» – переведення аналогових даних у цифровий вигляд. Такий процес став можливим завдяки розробці й швидкому поширенню цифрових технологій, починаючи з моменту винайдення транзисторів (1947) і подальшого їх повсюдного використання для обробки, зберігання й трансляції інформації (Riordan, Hoddeson, & Narayanamurti, 1998). У межах такої операції не відбуваються зміни в якості та змісті інформації, вона просто набуває електронної форми для можливого подальшого опрацювання в цифровому форматі. Сама можливість зазначених процесів стала підставою для твердження, що оцифрування є елементом третьої промислової революції;

2) digitalization (цифровізація) – першопочатково – це створення нового продукту в цифровій формі. «Використання самого поняття «цифровізація» покликане зазначити комплексний і масштабний характер тих змін, які відбуваються в суспільстві під впливом цифрових технологій. Нові технології змінюють і базис, і надбудову суспільства, вони не лише породжують нові, раніше невідомі суспільні відносини, але й формують цілі сфери таких відносин. Унаслідок цього виникає об'єктивна потреба в трансформації правових регуляторів, їх пристосуванні до дедалі швидших темпів життя, до розв'язання задач, які стоять перед суспільством і державою» (Pashentsev, 2020, p. 36). Суттєвим моментом цифровізації є створення інноваційного продукту з новим функціоналом і споживчими якостями, що робить її елементом четвертої промислової революції (Pashentsev, D.A., & Alimova, 2019).

Опис чотирьох промислових революцій представлено в роботі К. Шваба «Четверта промислова революція»:

1) революція кінця XVIII – початку XIX століття, в основі якої лежить феномен парової машини;

2) революція кінця XIX століття, пов'язана з поширенням електрики та електротяги;

3) революція кінця XX століття (з 1969 року), так звана цифрова революція, особливістю якої є введення повномасштабних цифрових електронних технологій у промисловий обіг;

4) революція від початку до середини XXI століття ознаменувала собою створення роботизованих технологій, здатних до автономної когнітивної діяльності. На цей період припадає інтеграція роботизованих технологій у всі сфери суспільного життя та формування кібернетизованого суспільства (Schwab, 2017).

Сучасні цифрові технології через своє широке застосування змінюють характер взаємовідносин у суспільстві, а логіка мережевої взаємодії надає суспільному розвитку гнучкості, унаслідок чого соціальні інститути й процеси набувають здатності швидко та легко вбудовуватися в нову реальність (Pashentsev, 2020, р. 38). З огляду на диджиталізацію всіх сфер суспільного життя функціонує «цифрова» юриспруденція як застосування у правотворчості та правозастосуванні комп'ютерної техніки й спеціального програмного забезпечення. «Сьогодні в українському правовому полі практично немає такого виду юридичної діяльності, де б не використовувалися комп'ютеризація, комп'ютерні технології та Інтернет. Автоматизація багатьох суспільних процесів набуває шалених обертів. Стосується це і юридичної професії. Цифрові комп'ютерні технології в юридичній сфері розвиваються за такими напрямками: автоматизація типових юридичних послуг, застосування юридичних онлайн-сервісів, «диджиталізація» державних послуг і надання їх в режимі онлайн, перехід до системи електронного правосуддя, моделювання юридичних рішень на підставі штучного інтелекту та ін.» (Fronchko, 2019, р. 145). «Цифрова» юриспруденція спрямована на збір, обробку й зберігання правової інформації та існує у формах вебботів, онлайн-чатів, конструкторів-шаблонів, скриптів, пошукових систем моніторингу реєстраційних даних і даних судового реєстру, електронних баз законодавчих актів, інтелектуальних інформаційних систем тощо (Fronchko, 2019).

Новим проблемним полем для пострадянського простору та вчених-процесуалістів стало дистанційне (онлайн) судочинство. У межах вітчизняної наукової літератури така форма судочинства називається «електронне судочинство» (або електронний суд): «У широкому

сенсі під e-justice розуміють не тільки, власне, електронне судочинство, але й усі супутні судочинству процеси, зокрема організацію діяльності суду, не пов'язану з відправленням правосуддя. Як правило, елементами e-justice є:

1) подача позову та іншого процесуального документа за допомогою інтернету;

2) використання засобів доказування в електронній формі;

3) проведення судового засідання онлайн через відеоконференції на платформах Meet і Zoom, пересилку e-mail;

4) формування електронного дос'є, а значить і перенесення документообігу й діловодства в електронну форму;

5) доступ до матеріалів справи учасникам процесу та іншим особам через інтернет;

6) використання електронних судових повісток;

7) здійснення всього судочинства винятково за допомогою інтернету – електронний суд або cybercourt, e-court (Vasilev, 2019, р. 234-235).

Водночас слід зауважити, що суд як правовий інститут і правозастосовчий орган легітимний через своє тривале існування, адже існування інституту впродовж тривалого часу є показником довіри до нього та його легітимності.

Одним із видів диджиталізованого правосуддя є феномен електронного суду. На сьогодні дистанційне судочинство є відповіддю на запити сучасності – пандемія Covid-19, значні відстані до судів («... у гарантуванні безперешкодного доступу громадян до правосуддя ми маємо пам'ятати про тих, хто живе у віддалених районах, де є певні питання з Інтернет-покриттям. Прогрес цифровий і прогрес у забезпеченні доступу громадян до правосуддя мають бути взаємокоректними») (Krasnov, 2020) та велика кількість людей з обмеженими можливостями – тому «дистанційне судочинство покликане дати можливість громадянам найповніше, за будь-яких обставин, які унеможливають особисту явку до суду, одержати належний судовий захист. Водночас воно зобов'язує суддів відповідальніше ставитися до кожної цивільної справи, вести своєрідний «діалог на відстані» з особою, яка звернулася до суду, але не має можливості особисто прийти до суду» (Rakitina). Розв'язанню означеної проблеми частково сприяє створення сайтів судів й організація електронного спілкування; законодавче закріплення ідеї про створення судових присутностей поза межами місця дислокації самого суду; застосування систем відеоконференцій.

У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено, що питання реалізації електронного правосуддя покладено на Державну судову адміністрацію України. Нині визначено, що електронний суд є підсистемою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС),

роботу якої забезпечує Державне підприємство «Інформаційні судові системи». Згідно з наказом ДСА України від 22 грудня 2018 року № 628 «Про проведення тестування підсистеми «Електронний суд» у місцевих та апеляційних судах» з 22 грудня 2018 року в усіх місцевих й апеляційних судах розпочалася експлуатація підсистеми «Електронний суд» у тестовому режимі. У п. 2 цього наказу передбачено, що в період тестової експлуатації підсистеми «Електронний суд» судам необхідно керуватися вимогами Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 року № 30 (у редакції рішення Ради суддів України від 2 березня 2018 року № 17 зі змінами).

Як зауважив заступник Голови ДСА України Сергій Чорнуцький, на сьогодні «Електронний суд» функціонує в базовому технічному функціоналі й до нього долучено всі місцеві загальні суди, Касаційний адміністративний та Касаційний господарський суди у складі ВС. Система програмного забезпечення на початку 2020 року була доопрацьована з урахуванням зауважень і побажань користувачів, також було виправлено всі проблемні моменти, і з 1 червня 2020 року «Електронний суд» працює вже в дослідній експлуатації (Krasnov, 2020).

Варто зауважити, що сучасне судочинство, з огляду на його невинне диджиталізування, пов'язане з ще одним феноменом сучасного цифрового суспільства – роботами (цікавими з цієї позиції є доробки В. Вовк та Р. Калюжного (Vovk, & Kaljuzhnyj, 2019). Нині роботи вже складають позови, у деяких випадках виконують функції судді, тобто стають суб'єктами правозастосування. Зазначений досвід упроваджений в Латвії (цю діяльність закріплено на законодавчому рівні) та Китаї. Отже, якщо раніше в

основі запису правових норм були буквені символи, то в умовах сьогодення спостерігаємо їх заміну на цифрові символи, що має полегшити застосування права роботами, але може ускладнити традиційну правозастосовну роботу людини як суб'єкта правозастосування. Людина сприймає правову реальність через систему буквених символів правового тексту, тоді як штучний інтерес послуговується мовою програмування та кодами.

Наукова новизна

Для вітчизняного правознавства питання, пов'язані з процесами диджиталізації життя, є ще новими та неопрацьованими. У статті доведено, що цифровізація серйозно змінила ландшафт традиційних сфер суспільних відносин і стала причиною істотних змін у сфері правозастосування, зокрема в організації та порядку здійснення правосуддя (в Україні) нормативно врегульованим є функціонування «електронного суду». Диджиталізація переформатувала уявлення про правову реальність і правозастосування.

Висновки

Виникнення цифрових технологій і віртуального простору є закономірним наслідком науково-технічних досягнень людства. На сьогодні цифрові технології активно застосовують у сфері права, зокрема в правозастосуванні. Цифрові технології та зміни в суспільному житті вплинули на види й форми здійснення правосуддя. Судочинство як процес здійснення правосуддя в умовах цифрової культури та вимушених карантинних заходів відреагувало на виклики сучасності створенням електронного суду та застосуванням і використанням штучного інтелекту.

REFERENCES

- Dorskaia, A.A., & Dorskii, A.Iu. (2018). Ofitsialnaia politika pamiaty v sovremennoy Rossii: iuridicheskoe izmerenie [The official policy of memory in modern Russia: Legal dimension]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta, Bulletin of St. Petersburg University*, 2, 124-138. doi: <http://doi.org/10.21638/11701/spbu14.2018.201> [in Russian].
- Fronchko, V. (2019). Do pytannia pro tsyfrovu yurysprudentsiiu [To the question of digital jurisdiction]. *Aktualni problemy pravoznavstva, Aktualni problemy pravoznavstva*, 2(18), 144-148 [in Ukrainian].
- Krasnov, Ye. (2020). "Elektronnyi sud" potrebuie ne lyshe tekhnolohichnoho vdoskonalennia, a i pravovoho ["Electronic court" needs not only technological improvement, but also legal]. Retrieved from <http://rsu.gov.ua/ua/news/egor-krasnov-elektronnij-sud-potrebuie-ne-lise-tehnologicnogo-vdoskonalenna-a-j-pravovogo> [in Ukrainian].
- Moiseeva, A.A. (2017). Usloviia i posledstviia didznitalizatsii sovremennoho obshchestva: sotsialno-ekonomicheskii analiz [The conditions and consequences of digitalization of modern society: socioeconomic analysis]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta, Bulletin of Tomsk State University*, 39, 216-226. doi: <http://doi.org/10.17223/1998863y/39/24> [in Russian].
- Pashentsev, D.A., & Alimova, D.R. (2019). Novatsii pravotvorchestva v usloviakh tsifrovizatsii obshchestvennykh otnosheniy [Innovations of law-making in the conditions of digitalization of public relations]. *Gosudarstvo i pravo, State and law*, 6, 102-106. doi: <http://doi.org/10.31857/S013207690005265-3> [in Russian].
- Pashentsev, D.A. (2020). Osobennosti pravoprimeneniia v usloviakh tsifrovizatsii obshchestvennykh otnosheniy [Features of law enforcement in the conditions of digitalization of social relations]. *Vestnik Saint Petersburgskogo universiteta, Bulletin of St. Petersburg University*, 1, 35-49. doi: <http://doi.org/10.21638/spbu14.2020.103> [in Russian].

- Rakitina, L. *Distantcionnyj sudebnyj protsess i obespechenie iska [Remote litigation and claim security]*. Retrieved from <https://wiselawyer.ru/poleznoe/44100-distancionnyj-sudebnyj-process-espechenie-iska> [in Russian].
- Riordan, M., Hoddeson, L., & Narayanamurti, V. (1998). Crystal fire: The birth of the information age. *Physics Today*, 51, 64.
- Schwab, K. (2017). *The Fourth Industrial Revolution*. Crown Business.
- Vasilev, S.V. (2019). *Tsyvilnyi protsess [Civil proceedings]*. Kyiv: Alerta [in Ukrainian].
- Vovk, V., & Kaljuzhnyj, R. (2019). The rights of ingumans: philosophical and outline education. *EURÓPSKA VEDA. Vedecký časopis*, 3, 105-109.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Дорская А. А., Дорский А. Ю. Официальная политика памяти в современной России: юридическое измерение. *Вестник Санкт-Петербургского университета*. 2018. № 2. С. 124–138. (Серия «Право»). doi: <https://doi.org/10.21638/11701/spbu14.2018.201>.
- Фрончко В. До питання про цифрову юриспруденцію. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 2 (18). С. 144–148.
- Краснов С. «Електронний суд» потребує не лише технологічного вдосконалення, а й правового. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/egor-krasnov-elektronnij-sud-potrebuje-ne-lise-tehnologijnogo-vdoskonalenna-a-j-pravovogo>.
- Моисеева А. А. Условия и последствия диджитализации современного общества: социально-экономический анализ. *Вестник Томского государственного университета*. 2017. № 39. С. 216–226. doi: <https://doi.org/10.17223/1998863y/39/24>.
- Пашенцев Д. А., Алимова Д. Р. Новации правотворчества в условиях цифровизации общественных отношений. *Государство и право*. 2019. № 6. С. 102–106. doi: <https://doi.org/10.31857/S013207690005265-3>.
- Пашенцев Д. А. Особенности правоприменения в условиях цифровизации общественных отношений. *Вестник Санкт-Петербургского университета*. 2020. № 1. С. 35–49. (Серия «Право»). doi: <https://doi.org/10.21638/spbu14.2020.103>.
- Ракитина Л. Дистанционный судебный процесс и обеспечение иска. URL: <https://wiselawyer.ru/poleznoe/44100-distancionnyj-sudebnyj-process-espechenie-iska>.
- Riordan M., Hoddeson L., Narayanamurti V. Crystal fire: The birth of the information age. *Physics Today*. 1998. Т. 51. 64 p.
- Schwab K. *The Fourth Industrial Revolution*. Crown Business. 2017. 172 p.
- Васильев С. В. Цивільний процес : підручник. Київ : Алєрта, 2019. 506 с.
- Vovk V., Kaljuzhnyj R. The rights of ingumans: philosophical and outline education. *EURÓPSKA VEDA. Vedecký časopis*. 2019. No. 3. P. 105–109.

Стаття надійшла до редколегії 06.08.2020

Rudiuk V. – Postgraduate Student of the Department of Philosophy of Law and Legal Logic of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9524-9727>

Digitalization in Modern Judicial Procedure

The purpose of the article is to analyze and identify the features of the «digital court» as phenomena generated by modern information and digital culture; how that judicial activity and judicature are no exception. The methodological basis of the article is a set of methodological approaches and systems of philosophical and general scientific methods. Determinants are the method of dialectics, comparative and hermeneutic, and also constructivism and anthropology as methodological approaches. Scientific novelty. The article analyzes the changes in the domestic legal proceedings, due to the spread and application of digital technologies in all areas of social life. It is pointed out that advances in digital technologies are now being introduced in such a phenomenon as «digital court», the operation of which should improve access to justice. In modern law enforcement also presents the processes of automation and algorithms, the use of which involves the use of robots and artificial intelligence. Conclusions. Digitalization as a modern phenomenon permeates all spheres of social life. Digitization is the element of the third and fourth industrial revolution, which «work» in the field of law enforcement, in particular in litigation.

Keywords: law enforcement; legal text; digitalization; digitalization; litigation, e-court; industrial revolution; algorithmization.